

G.B.A. Pitteri, Oltarna pala obitelji Garanjin u katedrali u Trogiru, detalj
G.B.A. Pitteri, altar pala of the Garanjin family in the Trogir cathedral, a detail

Kruno Prijatelj

Akademik HAZU

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper
predan 6. 10. 1993.

Pala G. B. A. Pitterija na Garanjinovu oltaru u trogirskoj katedrali

Ugledna trogirski obitelj Garanjin (Garagnin) brinula se o tzv. oltaru Navještenja u katedrali svoga grada. Kad je trogirski biskup Didak Manola posjetio 1756. katedralu u pratnji svoga tajnika Marka Perojevića, koji je vodio zapisnik te vizitacije (objelodanio ju je 1940. C. Fisković), naveo je da je pregledao i taj oltar, za koji se tada brinuo Ivan Garanjin, i utvrdio da je oltar dovoljno opremljen svime što je nužno za blagdane i obične dane. Tom je prilikom zapisao da je Ivan Garanjin, koji je u svojoj kući posjedovao čudotvornu sliku Bl. Djevice Marije, postavio tu sliku na mramorni oltarić u crkvi uz propovjedaonicu, a zatim je prenio na oltar Navještenja uz dozvolu biskupa Josipa Caccie godine tisuću sedam stotina tridesete (bez zadnje znamenke) i naručio novu palu s likovima svetaca Franje Asiškog, Antuna Padovanskog i Franje Paulskog s prostorom (tj. nišom) za spomenutu sliku koju je ovamo odmah smjestio. Staru sliku Navještenja dao je prenijeti u crkvu sv. Jakova na Čiovu, preuzimajući brigu za nju i dajući podići 1756. mramornu grobnicu za sebe i suprugu Jerolimu koju je 1757. u tu grobnicu prenio. O čiovskom Garanjinovu oltaru govori se u drugom dijelu iste Manoline vizitacije, koji je posvećen crkvama čiovskog dijela Trogira.¹

Od Garanjina naručena »pala portatile« (vel. 243/158 cm) za trogirsku katedralu ima na gornjem dijelu otvor za čašćenu sliku (vel. 52/32,5 cm) koji podupiru dva anđela slikana u »grisaille«, kovrčaste kose i raširenih krila, od kojih je jedan prikazan »en face« a drugi s leđa, i između kojih je na bazi niše krilata pozlaćena glava anđelčića. Anđeli su zasjeli na zvonolik postament s meandarskim ornamentom na donjem dijelu. Oko otvora naslikane su crvenoružičaste ruže iz kojih visi plava vrpca sa zlatnim resama. Kameni luk koji uokviruje otvor okružen je dvama pilastrima s jonskim kapitelima. S lijeve strane te imaginarne arhitekture nazire se skicozno tretiran krajolik sa zelenkastim brdima, a s desne pejzaž s uspravnim stablima poput čempresa. Na donjem dijelu pale u prvom je planu pred ogradom sa stupićima sv. Franjo Asiški s tonzustom, mršava, koštunjava lica i kratke bradice, sa stigmatama na rukama i nogama, klečeći i s drvenim križem u rukama, a pred njim su lubanja i otvorena knjiga kao uspješno naslikana mrtva priroda. Iza njega je u ekstatičnoj pozi golobrad mladenački lik sv. Antuna Padovanskog smeđe kose, raširenih ruku i pogleda uprta put neba, s ljiljanom u ruci, a iza njega nemirno nabrana tkanina ljubičaste boje sa zlatnim rubom. Oba su sveca u smeđem franjevačkom redovničkom ruhu i bosa. S desne je strane pale uspravan sv. Franjo Paulski u još tamnijoj dugoj odjeći, duge sijede brade, naglašenih očiju, sklopljenih ruku, s kukuljicom na glavi, sivim konopom oko pasa s krunicom i medaljonom, te putničkim štapom. Nad glavom mu je na osvijetljenu oblačiću natpis CHARITAS. Tri su sveca grupirana u razigranoj baroknoj kompoziciji građenoj na varijacijama smeđih i sivih tonova s uspješno utkanim kolorističkim akcentima ružičastocrvenih ruža i plave vrpce oko niše te nabrane ljubičaste tkanine iza lika sv. Antuna Padovanskoga.

Sliku je 1992/93. restaurirao Josip Delić, restaurator u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Kako on izvještava konzervirao je platno da bi se izbjeglo daljnje osipanje boje, prebacio je sliku na novo platno i izglačao ga s pomoću voštane mase, a zatim očistio potamnjele preslike kemijskim i mehaničkim sredstvima. Nakon čišćenja sliku je zakitao elastičnim »karnaub« kitom, postavio u nov slijepi okvir s drvenim klinovima koji omogućuju ravnomjerno natezanje slike, lakirao damar-lakom i, na kraju, izretuširao oštećene dijelove. Nakon retuširanja sliku je ponovo lakirao da bi se retuš uklonili u njezinu originalnu cjelinu.

Sažetak

U ovoj studiji autor publicira – nakon restauriranja 1992/93. u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu (restaurator Josip Delić) – »palu portatile« sa svecima Franjom Asiškim, Antunom Padovanskim i Franjom Paulskim na oltaru obitelji Garanjin u trogirskoj katedrali. Nakon što je iznio podatke o slici i oltaru i opis platna, predlaže njegovu atribuciju venecijanskom slikaru Settecenta Giovanniju Battisti Augusta Pitteriju, koji je naslikao niz radova datiranih između 1730. i 1754. u Dalmaciji, a neko je vrijeme boravio i u Zadru. Njegova se djela nalaze u Zadru (posebno u crkvi sv. Frane), a također u Karinu, u Kraju na Pašmanu i u samostanu sv. Frane u Splitu.

Niz uočljivih analogija i »morellijevskih« komparacija potvrđuje Pitterijevo autorstvo ove zanimljive pale koju je Ivan Garanjin iz ugledne trogirski obitelji dao izraditi za oltar svoje obitelji u stolnoj crkvi oko stare čašćene Bogorodičine slike koju je toj crkvi darovao.

Mogu dodati kako smatram da je zahvat uspio i da se pala koliko je moguće vratila originalnom izgledu.

Na osnovi komparativne analize držim da se ova trogirski pala može atribuirati venecijanskom slikaru Giovanniju Battisti Augusta Pitteriju, koji je s većim brojem radova nastalih između 1730. i 1754. prisutan u Dalmaciji, a osobito u Zadru, u komu je neko vrijeme i boravio.

Najveći broj njegovih slika nalazi se u zadarskoj crkvi sv. Franje. U njoj su i danas pale: 1. »Skupina franjevačkih svetaca oko Bezgriješnog začeća«, sign. i dat. na knjizi u ruci sv. Elizabete 1735. godine, 2. »Sv. Diego i sv. Jerolim«, od kojih prvoga u ekstazi, odjevena u franjevačko ruho, podupiru dva anđela, a drugi, duge sijede brade i polunag, piše na kamenoj hridi u pustinji, sign. i dat. 1741. (tu je palu darovao generalni providur Girolamo Querini) i 3. »Proroci i sveci koji su pisali o Bogorodici oko sv. Franje Asiškoga«, »pala portatile« za reljef Bogorodice iz 1627., bez signature. Uz te tri pale u crkvi su bile i dvije velike Pitterijeve kompozicije »Elizej promatra proroka Iliju kako ide na nebo vatrenim kolima« (sign. i dat. 1739) i »Elizej odbija darove Naamana Sirijca« (bez sign., ali po svoj prilici iz istog vremena). Te su dvije slike kasnije uklonjene kad i kipovi na glavnom oltaru crkve, a znamo o njima po opisima M. Sabljara i G. Sabalicha. Za istu je crkvu Pitteri za svoga boravka u Zadru sastavio zanimljiv inventar slika razlikujući one »alla greca« i one »alla latina«.²

U Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru izložena je njegova pala s prikazom sv. Barbare, prethodno u katedrali, koja potječe iz porušene crkve te svete, a sign. i dat. na topu uz sveticu god. 1730.³

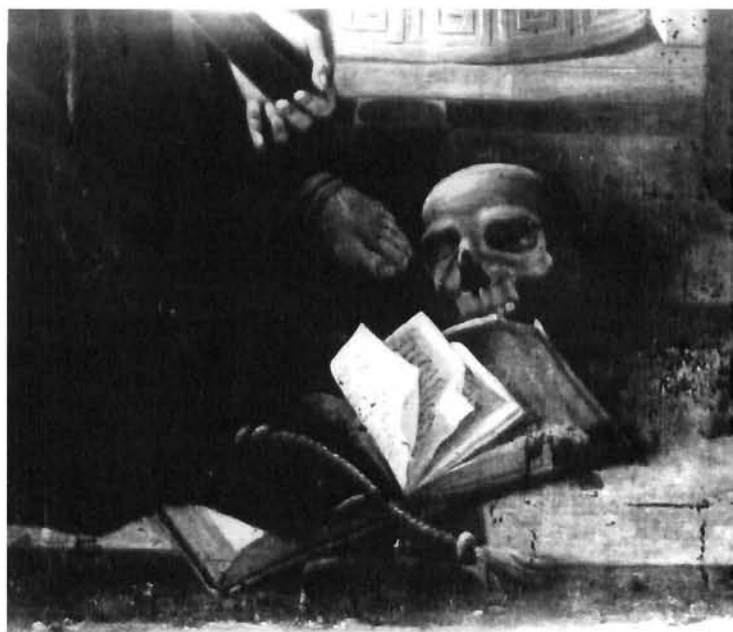
U Zadru se spominju još neke Pitterijeve slike kojih danas nema: pala sa skupinom svetaca iz crkve sv. Nikole na bastionu, »Gospa žalosna« iz crkve sv. Roka i »Sv. Ivan od Boga« iz stare bolnice. U Zadru je Pitteri izradio i nekoliko crteža za glavni oltar crkve sv. Šime sa svećevom srebrnom rakom iz 14. stoljeća koju nose barokni anđeli. Te je anđele nedavno uvjerljivo atribuirao venecijanskom kiparu Francescu Cavrioliju R. Tomić, a reproducirani su u Zadru posvećenom petom svesku monumentalnog djela D. Farlatija »Illyricum Sacrum«. U Državnom arhivu u Veneciji čuva se, k tome, Pitterijev crtež zadarskog Arsenala iz 1752. godine.⁴

G.B.A. Pitteri naslikao je, osim toga, za crkvu franjevačkog samostana u danas privremeno okupiranom Karinu pale »Bezgriješno začeće« (darovao ju je 1733. poznati zadarski nadbiskup i darovatelj umjetnina Peraštanin Vicko Zmajević) i »Sv. Franjo Asiški« (sign. i dat. 1738. – darovao gvardijan o. Josip Banovac, sin trgovca Blaža Marsilija).⁵ U franjevačkoj crkvi uz samostan u Kraju na Pašmanu svojedobno sam mu atribuirao palu »Bogorodica sa svecima Dujmom, Bonaventurinom i Franjom«,⁶ a u samostanu franjevaca konventualaca u Splitu na Obali nalazi se slika »Bl. Josip Kopertinski«, za koju sam bio našao podatak o isplati 1754. godine.⁷ Napokon, u literaturi su za atribuciju Pitteriju predloženi još neki slikarski radovi u Zadru i u Ninu.⁸

Atribuciju trogirski pale G.B.A. Pitteriju zasnivamo na nizu analogija s mnogim pojedinostima na spomenutim njegovim djelima u Dalmaciji i na općenitim sličnostima s njegovim palama s manjim brojem likova u kompoziciji, te na srodnostima s njegovom tipologijom i s kolorističkim rješenjima.

G.B.A. Pitteri, Oltarna pala obitelji Garanjin u katedrali u Trogiru, detalj
G.B.A. Pitteri, altar pala of the Garanjin family in the Trogir cathedral, a detail

G.B.A. Pitteri, Oltarna pala obitelji Garanjin u katedrali u Trogiru
G.B.A. Pitteri, altar pala of the Garanjin family in the Trogir cathedral

Očitu srodnost pokazuju anđeli na našoj pali i oni na pali sa svecima Diegom i Jerolimom u zadarskoj crkvi sv. Franje. Lik sv. Franje Asiškog u Trogiru blizak je sv. Diegu na spomenutoj pali, nekima od franjevačkih svetaca podno Bezgriješno Začete i sv. Franji na pali s prorocima i svecima koji su pisali o Bogorodici, a koje se nalaze u istoj crkvi. I lik sv. Franje na pali u Kraju na Pašmanu nije dalek našem svecu, a glava sv. Franje Paulskog u Trogiru ima neke bliskosti s onom bl. Josipa Kopertinskog u Splitu. Kompozicija s dva pilastra s jonskim kapitelima po svoj je prilici nadahnuta arhitekturom oko glavnog oltara u zadarskoj crkvi sv. Šime, a Pitteri ju je slikao na spomenutim crtežima reproduciranim u Farlatija. Mogli bismo iznijeti za naše svece i niz drugih »morellijanskih« analogija u spomenutim slikama u izradbi glava, očiju, noseva, brada i ruku, u nijansama boja inkarnata i redovničkih haljina i u tretiranju svjetla i sjene. Po kvaliteti, držim, ova trogirski pala – koju reproduciramo u totalu i u detaljima u fotografijama fotografa Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Živka Bačića – jedno je od boljih djela toga mletačkog baroknog umjetnika usko povezanog s Dalmacijom, koji se i inače pokazuje mnogo vještijim u slikama s manjim brojem likova negoli u pretencioznim kompozicijama s naguranim i nespretno grupiranim mnogobrojnim figurama.⁹

Bilješke

1

C. Fisković, *Opis trogirski katedrale iz XVIII. stoljeća*, Split 1940., str. 17, 18, 57.

2

O Pitterijevim slikama u zadarskoj crkvi sv. Franje: **C.F. Bianchi**, *Zara cristiana II*, Zadar 1879., str. 364, 406; **G. Sabalich**, *I dipinti delle chiese di Zara*, Zadar 1906., str. 23, 44; **A. Dudan**, *La Dalmazia nell'arte italiana II*, Milano 1922., str. 370, 386, 390, 453; **C. Cecchelli**, *Zara – catalogo delle cose d'arte e di antichità*, Roma 1932., str. 106, 126, 128; **I. Petricioli**, *O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru*, Samostan sv. Frane u Zadru, Zadar 1980., str. 124, 125; **I. Petricioli** u *Prošlost Zadra III, Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*, Zadar 1987., str. 556-557.

3

I. Petricioli, *Stalna izložba crkvene umjetnosti*, katalog, Zadar 1980., str. 150, br. 145.

4

R. Tomić, *Brončani anđeli Francesca Cavriolija na oltaru sv. Šimuna u Zadru*, Prijatelj zbornik II, Split 1992., str. 265, 266, 267. Vidi i neke od citiranih radova u bilješci 2.

5

J.A. Soldo, *Franjevački samostan u Karinu*, Kačić VI, Split 1974., str. 28, bilj. 154. Zahvaljujem za podatke iz kronike fra Marijana Lekušića O. Stanku Bačiću iz Šibenika.

6

K. Prijatelj, *Sv. Dujam i Sv. Staš u likovnoj umjetnosti II*, Zbornik radova I kongresa Saveza društava povjesničara umjetnosti SFRJ, Ohrid 1976., str. 104.

7

K. Prijatelj, *Barok u Splitu*, Split 1947., str. 70.

8

I. Petricioli, *Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novoga vijeka*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 16-17, Zadar 1969., str. 354.

9

O ovoj sam slici u skraćenoj verziji i bez bilježaka pisao u članku *Uz restauriranje oltarne pale obitelji Garanjin u trogirskoj katedrali: Autor je Giovanni Pitteri!*, Slobodna Dalmacija, Split 28. rujna 1993.

Summary

Kruno Prijatelj

A Panel by G. B. A. Pitteri on the Garanjin Altar in Trogir Cathedral

In his paper the writer publicises the »portatile panel« with Saints Francis of Assisi, Anthony of Padua and Francis of Paolo on the later of the Garanjin family in Trogir Cathedral following its restoration in 1992/93 by the regional office for the preservation of ancient monuments in Split (restorer: Josip Delić). After giving an account of the painting and the canvas, the writer goes on to suggest attribution to a Venetian painter of the 18th century, Giovanni Battista Augusto Pitteri, who executed a series of works in Dalmatia that are dated between 1730 and 1754, and who spent some time in Zadar. His paintings are mostly located in Zadar (especially in the church of St. Francis), but they may also be found in Karin, in Kraj on the island of Pašman and in the Franciscan monastery in Split.

A series of obvious analogies and »Morelli-esque« comparisons confirm Pitteri as the painter of this interesting panel, which Ivan Garanjin, a member of an eminent family in Trogir, commissioned for the family altar in the cathedral church which had been erected round the revered painting of the Madonna that he had presented to the church.